

istorijom nastali "karakter". Tako se tvrdi da je promena vere uticala "i na promenu njihovih zajedničkih karakternih crta", pa su "svoj narod i veru najpre napuštali oni Srbi koji su smatrali da će među drugima nastaviti život slobodnije, s manje moralnog tereta i odgovornosti", jer su se Srbi "osudili na usamljenost" i bilo je "suviše teško izdržati u pripadnosti takvoj zajednici pogotovu kad se uzme u obzir strog režim u nekadašnjem patrijarhalnom društvu" (R. Samardžić, 1991). Dominantno "karakterno" svojstvo koje se otuda pripisuje "konvertitima" jeste kukavičluk, pa odreći se vere, "poturčiti se", tumačilo se kao "kukavna malodušnost slabića, koji ne sme da brani svoje nasleđe", čime se objašnjava i poslovice "poturči se plahi i lakomi" (Čorović, 1920). Uz kukavičluk apostrofira se i nečista savest, jer "otpavši od vere i srpske narodne svesti" su se suprotstavljali sunarodnicima "zbog onog stida, koji se jako javlja kod svih renegata" (Cvijić, 1910). I kada je reč o "konvertitima" nastalim promenom imena (Makedonci), pripisuju im se slične osobine, npr. da "nisu elemenat za revoluciju" jer su se "odvikli od oružja, a navikli se na robovanje" (Srbinović, 1901).

Do koje je mere stav o postojanju "organskih" i iz njih istrgnutih "izmišljenih" nacija odraz patrijarhalnog pristupa i danas još uvek rasprostranjenog arhaičnog shvatanja nacije na način na koji su se oduvek percipirala plemena i njihova unutrašnja srodnička struktura, svedoči još jedna kontroverza koja čini imanentno svojstvo nacionalnoromantičarskog stava. Iako "konvertitstvo" podrazumeva akt starešinstva, nezaobilazna je, iz patrijarhalne (pod)svesti izvučena tvrdnja da su mu uzroci "daleko van granica karaktera samoga naroda", odnosno da se retko dešava da "muškarac prevrne verom". Ta pojava "biva samo kod ženskinja" (Nušić, 1902).

"Poturica gori od Turčina".

"Nije istina da je 'verozakon' hrišćanski doveo, kao što spominje V. Jovanović, mir među ljude. Naprotiv, odmah od trećeg i četvrtog stoleća on je bio uzrok neprestanim, krvavim ratovima pa i danas je na pr. kod nas Srba uzrok te se članovi jednog istog naroda mrze i glože. To nije stoga samo što je tu hrišćanstvo 'izvraćeno', već stoga što je netrpeljivost neophodna posledica svake religioznosti. Svaki svoju i samo svoju veru smatra za svetu, a svačiju drugu za lažnu – netrpeljivosti uzrok već je gotov. Tek je nauka razbivši mrak neznanja a time oslabivši i verozakonsku mržnju učinila te se počelo društvo oslobađavati od tiranije i usavršavati" (Marković, 1870–ih).

Priča o "konvertitima" ili "izmišljenim narodima" prvenstveno se vezuje, i vezivala se u prošlosti, za stav prema Muslimanima. Ambivalencija prisutna u odnosu na sve susedne narode – od "braće" do "neprijatelja" – u ovom slučaju dovedena je do vrhunca. Shvatanje nacije kao nepromenljive zajednice porekla i krvi stvorilo je rasprostranjeno uverenje o mogućnosti "prirodnog", "objektivnog" određivanja pripadnosti, u kom subjektivni faktor (kultura i vaspitanje) ne igra nikakvu ulogu. To je proizvelo tumačenje da se pitanje identiteta može određivati "sa strane", "objektivno", bez izjašnjavanja onih o čijem je identitetu reč. Otuda se polazi od pretpostavke da su Muslimani Srbi kojima je nametnut verski identitet kao nacionalni, što je kod starih autora bilo dopunjavano tvrdnjama da se oni osećaju većim Turcima od samih Turaka, da su izgubili nacionalnu svest pa su u savremenom trenutku nacionalno neopredeljeni, i na kraju, da je njihov "karakter" proizvod svih tih okolnosti.

"MUSLIMANI SU SRBI".

Sve diskusije srpskih intelektualaca nacionalističke orijentacije o muslimanskoj nacionalnoj (ne)opredeljenosti po pravilu se završavaju tvrdnjom da su Muslimani zapravo Srbi. Savremeni autor u stvari ponavlja staru priču o "Srbima muslimanima" kada kaže da se u ratu u Bosni biju "dobri borci, jer se i sa jedne i sa druge strane biju Srbi, samo Srbi pravoslavne i Srbi muhamedanske vere koji su vremenom postali Muslimani (Bošnjaci)", dodajući da su Muslimani i Srbi "mnogo sličniji jedni drugima, nego Hrvati i Srbi ili Muslimani i Hrvati" iz čega je lako izvući "istorijske političke pouke" (Marić, 1997).

Kod starih autora ovakve teze su bile još zastupljenije. Tvrdilo se da prizrenski Muslimani pre nego Bošnjaci i Hercegovci priznaju da su bili Srbi i da se toga "nestide, a i nekriju se, no se ovim, još više i od samih Srba, diče i ponose", i zaključivalo se da će sa njima "u sretnim okolnostima, doći pre do izmirenja, no sa Bosancima i Ercegovcima" (Milojević 1872). Pred Balkanske ratove se pisalo da se ne postavlja pitanje da li je Stara Srbija pravoslavna ili muslimanska, "nego je li srpska ili arnautska", i da treba "muslomanske Srbe pribrojiti pravoslavnim i katoličkim Srbima" (Jovanović, 1910–ih). Isticalo se, takođe, da su "bosanski muhamedanci" Srbi, "znatnim delom srpsko plemstvo, koje je promenilo veru (poglavito bogumilsku i pravoslavnu) i izgubilo narodnu svest" i da "otpavši od vere i srpske narodne svesti ovi muhamedanci su težili da se pokažu dostojni nove vere i novih položaja i stajali su se u sve veću suprotnost prema svojim sunarodnicima, koji su ostali u staroj veri" (Cvijić, 1910). Kod istog autora može se naći teza o najmanje pokretljivim Muslimanima Bosne i Hercegovine kod kojih, kad se apstrahuje uticaj islama i turcizma, primećuje se da su "sačuvali neke naše prastare crte, duboke slovensko-srpske osobine" (Cvijić, 1922). Bilo je autora koji su se pitali koliko je "turčenjem" "propalo našega naroda" i pisali o "velikoj dozi naše narodne krvi" koja je poturčena, ali i koja je sačuvala "sve bitne odlike svoje narodnosti", jer "poturice" pamte slavu, drže kandila i ikone u kućama, a po tavanima lonce u kojima su njihovi stari kuvali kupus sa slaninom (Hadži-Vasiljević, 1924).

Čedomil Mitrinović smatrao je nespornom činjenicu da su Muslimani u velikoj većini "najčistije naše rasno stanovništvo", "najčistiji naš rasni elemenat" i čudio se što se od stvaranja Jugoslavije niko nije ozbiljno potrudio da od njega